

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1949

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2005

ΕΝΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟ

ΙΟΥΔΑΪΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

(ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΟΥ ΡΕΝΕ ΜΑΡΔΟΧΑΙΟΥ ΓΚΟΥΑΣΤΑΛΛΑ)

Στις 2 Φεβρουαρίου τὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο Ἀνωτέρων Σπουδῶν ἐτέλεσε στὴν αἴθουσά του φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Ρενέ Μαρδοχαίου Γκουασταλλά, τοῦ Ἰσραηλίτη ἑλληνιστῆ πού ἀφῆσε καὶ ἔργο ἀξιόλογο κ' ἓνα ὑπόδειγμα πνευματικοῦ βίου. Ἐπειτ' ἀπὸ σύντομη εἰσήγηση τοῦ κ. Octave Merlier καὶ τοποθέτηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν κ. Roger Milliech, ὁ κ. Ἄγγελος Σικελιανὸς ἐτίμησε τὴ μνήμη του μὲ τὴν ἀκόλουθη ὁμιλία.

Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

Τὰ πρῶτα μου αὐτὰ λόγια ἀπευθύνονται στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτούτο, πού ἀπὸ πάντα, καὶ τὰ τελευταῖα προπάντων χρόνια, μὲ τὴ μεγαλόψυχη καὶ φωτισμένη διεύθυνση τοῦ Octave Merlier, εἶναι ὁ ἀγνότερος φορέας τῆς ἀληθινὰ σκεπτόμενης καὶ ἀγωνιζόμενης Ἑλληνικῆς ψυχῆς σ' ὀλόκληρο τὸν ἔξω κόσμο.

Ἀλλὰ εἰδικότερα, τὰ πρῶτα μου αὐτὰ λόγια, ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Roger Milliech, πού μου ἐμπιστεύθη ἀνεπιφύλαχτα—ἐνῶ πρῶτος καὶ ἴσως μόνος θάχε τὸ δικαίωμα νὰ τὸ κάμει—τὴν ἱερὴ προσωπικότητα τοῦ Ἰδίου τοῦ πνευματικοῦ Δασκάλου, τοῦ René Marдохée Guastalla, στοῦ ὁποίου τὰ στέρνα, στέρνα ἀληθινοῦ Ραββί, ἀνακλίθη, ὡς ὁ πλέον ἀγαπημένος μαθητῆς του ἓνα καιρὸν, ὅπως ὁ Ἰωάννης ἀνακλίθη, ὅπως ὁ πῖδ ἀγαπημένος μαθητῆς καὶ τοῦτος, κάποτε περίπαθα, στοὺς κόλπους τοῦ Ἰησοῦ.

Ἀληθινά, πιστεύω, πὼς δὲν εἶν' ὀλότελα ἄσκοπο νὰ σὰς διηγηθῶ μὲ λίγα λόγια, τὴν ἀπρόοπτή μου ψυχικὴ συνάντηση μὲ τὸ Roger Milliech, πάνω στὸ πρόσωπο τοῦ Guastalla.

Εἶταν τότε οἱ πρῶτοι ἀκόμα ἀντίχτυποι τῆς Κατοχῆς, πού ἀρχίζαμε ὅλοι νὰ δοκιμαζόμεσθε πικρότατα καὶ πού στὸ βάθος κάποιων ἀπὸ μᾶς ἐκτελοῦνταν ἡ ἐκκαθάριση ὄλων τῶν κεφάλαιων, πού μᾶς ἐκληρονομοῦσε μ' ἀλαφρὴ συνείδηση, ἢ προηγούμενη «Πολιτισμένη», ὅπως αὐτοκαλοῦντανε, ἀλλὰ τόσο στὴν οὐσία τῆς κούφια κ' ἐξαιρετικὰ μεγάλαυχη ἐποχῆ.

Σ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς λοιπόν, θυμοῦμαι, πὼς, διαβαίνοντας μιὰ μέρα κουρασμένος, ἀπ' τὸ βιβλιοπωλεῖο τοῦ Κάουφμαν, στάθηκα γιὰ λίγο καὶ ξεφύλισα στὸ πόδι, κάποιον τόμο, πού δὲν ξέρω πὼς, μὲ

δόλωσεν ὁ τίτλος του : Le mythe et le livre.

Ἄλλ' ὅπως τὸν ξεφύλιζα, αἰσθάνθηκα ἄξαφνα πὼς μιὰ οὐσιαστικὰ πνευματικὴ προσωπικότητα, ἀναδίνονταν ἀπ' τὶς σελίδες του. Μιὰ δυνατὴ καὶ σύγχρονα ἀσυνείθιστα λεπτὴ πνευματικὴ προσωπικότητα, πού ἢ μόρφωσή της ἐξαντλητικὴ, ὅπως φαίνονταν, στὸ θέμα πού τὴν ἀπασχόλει, τὴν ἀνέβαζε μεθοδικὰ σκαλί - σκαλί στὸ κριτικὸ ἐπίπεδο μιᾶς ἐποπτείας κατακάθαρης καὶ δεξύτατης στὰ γενικότερα ἠθικὰ καὶ νοητικὰ προβλήματα τοῦ σύγχρονου μας κόσμου.

Ὅλοφάνερα ὁ συγγραφέας εἶταν Ἑλληνιστῆς μεγάλος. Μελετοῦσε μὲς σὲ κείνο τὸ δοκίμιο, ξεκινῶντας ἀπὸ παλαιότερους ἱστορικοὺς καιροὺς, τὸ βαθμιαῖο διαζύγιο τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ φυσικὸ του μῦθο, ὅταν ἡ ψυχὴ τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ περιβάλλοντός του οὐσιαστικὰ εἶταν ἓνα, καὶ τὴ γένεσην ἀγάλι-ἀγάλι τοῦ ἀτομιστικοῦ βιβλίου σὲ καιροὺς νεώτερους, πού ὁ συγγραφέας στὸ τέλος ξεχωρίζονταν ἀπ' τὴ συλλογικὴν ἀτμόσφαιρα πού συνδεμένη ἄλλοτε μαζί του ἐκλῶθε τὰ ἀληθινὰ μεγάλα, ἔθνικα καὶ πανανθρώπινα ἔργα. Ἐμελετοῦσε τὸ φαινόμενο αὐτὸ μὲ σύντομια ἀλλὰ καὶ μαζί μ' ἀξιοθαύμαστη δεξυδέρεια καὶ σαφήνεια σ' ὅλες του τὶς χρονολογικὲς περιόδους καὶ τὶς γεωγραφικὲς του ἐκδηλώσεις, ἀρχινῶντας ἀπ' τὴν Ἀσσυρία, ἀπὸ τὴν Κίνα, ἀπὸ τὴν Ἰουδαία καὶ σιγὰ - σιγὰ περνῶντας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἐποχὴ στὴ Ρώμη κ' ἔπειτ' ἀπὸ τούτη στὸ μεσαίωνα, καὶ βαθμιαῖα (μὲ παρεμβάσεις κριτικὲς βαθύτατες στὸ μεταξύ, ὅπως γιὰ τὴ ρωσικὴ φιλολογία) στὶς ἡμέρες μας, ὅπου τὸ διαζύγιο συγγραφέα καὶ μύθου βρίσκεται στὸ δεξύτατο σημεῖο του. Καὶ στὸ διαζύγιο τοῦτο ἐζητοῦσε μιὰ ἀξία

θεραπεία, τῆ στιγμῆ πού ὁ ἄνθρωπος, τελειωμένο πιά «ἄτομο» ἀπ' τῆ μιὰ μεριά, ἀλλά καί «ζῶον πολιτικόν» ἀπό τὴν ἄλλη, αἰσθανόνταν τραγικά στὰ πιό βαθιά τοῦ εἶναι του, τὴν καθ'αυτὸ βιολογικὴν ἀνάγκη ν' ἀνασυνδεθεῖ ὁλόψυχα μὲ τὴ μεγάλη ἀτμόσφαιρα τοῦ κόσμου.

Καί τῆ θεραπεία τούτη τὴν εὐαγγελίζονταν στὴν Ποίηση, πού ἀποστολὴ τῆς εἶταν πάντα, ἀλλὰ σήμερα περισσότερο ἀπὸ πάντα, νὰ ἐπανορθώσει τὴν Ἐνότητα τοῦ Ἀνθρώπου μὲ τὸν Ἀνθρώπο, ἀφίνοντας ἀποφασιστικά τὰ παρεκκλήσια τῶν ἐφήμερῶν τῆς παιχιδιῶν, καί ὑψώνοντας τὴ σφαιρικὴ καί καθ'αυτὸ πλανητικὴ τῆς λειτουργία, ἀπὸ τὸν κεντρικὸν ἀνθρώπινον Νᾶό.

Ἀλλὰ στὸ ἔργο τούτο θὰ ξανάρθω σύντομα. Στὸ μεταξὺ ὅμως εἶπα, πῶς σὲ τοῦτο τὸ βιβλίον, ὀλοφάνερα ὁ συγγραφέας εἶταν Ἑλληνιστὴς μεγάλος. Κι' ἀσφαλῶς αὐτὸ τὸ γνῶρισμα εἶταν πρῶτο ἴσως, πού μιὰ μέρα μ' ἔκανε νὰ συναντήσω τὸν Roger Millieux καί νὰ τοῦ πῶ :

— Κάποτε θάθελα νὰ κάμω στὸ Ἰνστιτούτο σας μιὰν ὁμιλία γιὰ ἓνα τρανὸ κατὰ τὴ γνώμη μου Ἑλληνιστὴ, πού λέγεται René Guastalla.

Καί νὰ πού στὸ ἄκουσμα τῆς ἀπροσδόκητης ἐτούτης πρότασής μου, ὁ Roger Millieux ἐχλώμιανε καί μοῦπε :

— Ἀλλὰ ὁ Guastalla εἶτανε ὁ δάσκαλός μου ! Κι' ἄρχισε νὰ μοῦ διηγεῖται τότε διεξοδικά, τὴ ζωὴ, τὸ ἔργο, τὸ εἶδος, τὶς πικρές δοκιμασίες καί τελικά τὸ θάνατο τοῦ Δάσκαλός του. Κ' ἔτσι ἔμαθα, μαζὶ μὲ τόσα ἄλλα, πῶς ὁ Guastalla εἶταν Ἰσραηλίτης.

Καί ὁ Roger Millieux στὸ μεταξὺ, ἀνεπιφύλαχτα καί γενναϊόδωρα, μὲ ἐφώδισε μ' ὄλα τὰ στοιχεῖα πού μοῦ χρειάζονταν γι' αὐτὴ τὴν ὁμιλία — ἐτηλεγράφησε στὴν εὐγενικὴ χήρα τοῦ René Guastalla γιὰ νὰ μᾶς στείλει ὄσα ντοκουμέντα μᾶς ἐλείπανε· μοῦ ἐμπιστεύτηκε ὁλόκληρη τὴν ἀλληλογραφία ποῦχε μαζὶ του, ὅταν εἶταν μαθητὴς του — μοῦ ὅσσε τὸ σκίτσο του· καί μὲ δυὸ λόγια, τελικά, μοῦ παραχώρησε τὴ θέση του στὸ ἐπιμνημόσυνο αὐτὸ χρέος, πού τὴν ὥρα τούτη στέκομαι μὲ δέος μπροστὰ του, ἔτοιμος νὰ τὸ ἐκπληρώσω.

* *

Κυρίες, κύριοι.

Γιὰ ὅποιον ἔχει μέσα του, ἔστω κ' ἓνα μοναχὰ θαμπὸν ἀχνάρι τῆς πνευματικῆς γεωγραφίας τοῦ κόσμου, ἢ Εὐρώπη, οὐσιαστικά, εἶναι μιὰ Μωσαϊκὴ ἀποικία.

Σ' ὄλους μας τοὺς ναοὺς, ὁ ὄρθρος, ἀρχινάει μὲ τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Προφητὰνακτα Δαβίδ, κι' ὁ ἔσπερινός στοὺς ἴδιους ναοὺς, ὑμνεῖ γιὰ ὄλους μας τὴν ἔξοδο τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἐνῶ σὲ κάθε ἐπίσημην ἡμέρα μας ὑμνοῦμε τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ καί τὸν Ἰακώβ, καί οἱ προφητείες

τοῦ Ἰερεμία, τοῦ Ἡσαΐα, τοῦ Δανιὴλ, τοῦ Ἰεζεκιὴλ, τοῦ Ἀμώς, διασταυρώνονται μὲς στὸ μυαλό μας, χύνοντας τὸ φῶς τῶν ἀστραπῶν τους μέσα στὸ πηχτὸ σκοτάδι τῆς τρεχούμενης πολιτικῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.

Παράλληλα, σ' ὄλες τὶς ζῶνες τοῦ πλανῆτη οἱ ἀναρίθμητες Ἀγγλοσαξωνικὲς ἐκδόσεις τῆς Ἀγίας Γραφῆς, πραγματοποιοῦνε μιὰ ἀνεξάντλητη τεράστια προπαγάνδα στὸν Ἰσραὴλ.

Ἀλλὰ τὸ γεγονὸς αὐτό, δὲν ἐμποδίζει, ἀπὸ αἰῶνες, στὴν Εὐρώπη, ὁ Ἰσραὴλ νὰ ναι τὸ σύνθημα τῆς δίωξης ὁμαδικὰ ἐνὸς λαοῦ, πού ἄλλωστε σ' ὄλη τῆς τὴν ἄλλη ζωῆ, εἶναι τὸ ἀλάτι, κ' εἶναι τὸ προζύμι τῆς πνευματικῆς καί τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀνανέωσης.

Μὲ τὴ θαυμαστὴ του ἐπίγνωση τῶν πρακτικῶν καθόλου ζητημάτων τῆς Εὐρωπαϊκῆς ζωῆς, ἐπίγνωση πού ὀφείλεται ἀπὸ τοὺς καιροὺς τῆς Διασπορᾶς στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὰ στενὰ πολιτικὰ διαφέροντα πού φθείρουνε τοὺς λαοὺς τῆς Δύσης μὲ τὴν ἄμετρη κατάχρησή τους, ὁ λαὸς αὐτὸς ὀξύνει ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες τὶς λεπτότερες ἰδιότητές του, τόσο στὰ οἰκονομικὰ προβλήματα πού τονε φέρνουν πρῶτο στὸ διεθνεὲς οἰκονομικὸ ἀνταγωνισμό, ὄσο καί στὰ καθ'αυτὸ πνευματικὰ πού τοῦ ἐγχειρίζουνε συχνότατα τὰ σκῆπτρα τῆς πνευματικῆς πρωτοπορείας τῆς γῆς.

Σὲ τρόπο, πού, ἐνῶ ξανοίγεται στὴ σφαῖρα τῆς καθολικότητας, μ' ἓνα Ἀϊνστάϊν ἢ μ' ἓνα Μπέρξον (γιὰ νὰ μὴ ὀνομάσω παρά ἐλάχιστα κι' ἀπ' τὰ πιό πρόσφατα ἀπ' τὰ δείγματα τῆς καθαρὰ οἰκουμενικῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς του) νὰ διεγείρει ἀντίθετα στοὺς βαρυφορτωμένους ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἀπληστία λαοὺς τὸ φθόνο καί τὸ μῖσος, κἀνοντάς τους νὰ ἐπιδιώκουνε κατὰ καιροὺς τὴν ἐξουθένωσή του, καθὼς τελευταῖα αὐτὸ συνέβηκε μὲ τὴν ἀκατανόμαστη ἀντισημιτικὴ ἐκστρατεία τοῦ Ἀδόλφου Χίτλερ.

Στὰ ἐπιφανῆ λοιπὸν ἐτούτα δείγματα τῆς ἠθικῆς μαζὶ καί τῆς πνευματικῆς ἀνωτερότητας τοῦ Ἰσραὴλ, ἐρχόντανε γιὰ μὲ νὰ προστεθεῖ, μὲ τὸ δοκίμιον «Le Mythe et le Mythe», μὲ τὴ σειρά τῆς καί ἡ σεμνὰ προφητικὴ καί ἄπειρα ἀνθρώπινη μορφή τοῦ Guastalla.

Ἄς ἐπιχειρήσουμε λοιπὸν σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο, νὰ συμπύξουμε, ὄσο μπορούμε, τὸ περιεχόμενον ἐτούτου τοῦ δοκίμιου, παραλείποντας τὴν ἔκταση τῶν ἐπιχειρημάτων του, περιορίζοντάς τα ἰδίως στὰ Ἰουδαϊκὰ καί τὰ Ἑλληνικὰ, ὥστε μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ χωρίσουμε κατόπιν ἀμεσότερα σὶς οὐσιαστικὲς πνευματικὲς πλευρές τοῦ ἐκλεκτότατου αὐτοῦ Προφήτη καί Ραββί.

«Ἡ φιλολογία, λέει στὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ προεισαγωγικὰ σημειώματα, πού τὰ χρησιμοποιοῖ κάθε φορὰ σὰν Argumentum, ὄπου ἀρχίζει ἓνα κεφάλαιο τοῦ βιβλίου τοῦ ὁ Guastalla, ἢ Φιλολογία γιὰ τὸν Ἀνθρώπο

της Δύσης, έχει γίνει μιὰ συνήθεια σύμφωνα με την οποία ρυθμίζονται γι' αυτόν τὰ πάντα, ὕλική, αἰσθηματική και πολιτική ζωή.

Ὡστόσο κι' ἀπὸ μόνη της, ἡ δυσκολία ποὺ δοκιμάζει ὁ (σύγχρονός μας) συγγραφέας νὰ διοχετεύει τὰ αἰσθήματά του κι' ὡς και τις ἰδέες του στὰ γραφτά του, θὰ μπορούσε νὰ μᾶς δείξει πὼς αὐτὴ ἡ συνήθεια εἶναι «πρόσκτητη».

Εἶναι νόμιμο λοιπὸν νὰ ἐρωτηθῆι κανεὶς σὲ τί συνίσταται ἡ «Φιλολογία». Ἀλλὰ ἡ μέθοδος ποὺ θὰ ἔτεινε νὰ τὴν ὀρίσει ξεκινώντας ἀπὸ μιὰν ἰδεολογικὴν ἀνάλυση, δὲν μπορεῖ νὰναι ἀξιόπιστη, ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι μᾶς περιλαμβάνει ὀλόκληρους.

Χρειάζεται λοιπὸν γι' αὐτὸ νὰ ξεκινήσουμε ἀπ' τὰ σύγχρονά μας γεγονότα και νὰ τὰ ἐπαληθεύσουμε μ' αὐτὴ τὴν ἰδιανιστορία, πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι πρέπει διαρκῶς νὰ πραγματοποιοῦμε μιὰ διαστολὴ ἀνάμεσα ἀπὸ φιλολογία και μυθοποιητικὴ λειτουργία.

Ἀλλὰ ὀφείλουμε νὰ δυσπιστοῦμε πρὸς τὴν τάση ποὺ ἔχουμε ὄλοι νὰ δανείζουμε σ' ἐκείνους ποῦζησαν πρωτύτερα ἀπὸ μᾶς, (κι' ἰδιαίτερα στὸ πιὸ ἀπομακρυσμένο παρελθόν) τις ἴδιες μας ἰδέες και τὰ αἰσθήματά μας.

Ἡ μέθοδος λοιπὸν ποὺ θ' ἀκλουθήσουμε (προσθέτει ὁ Guastalla) μᾶς ὕποχρεώνει νὰ παίζουμε σὲ δυὸ registres, ἓνα τῆς ἐνόρασης, τῆς ἐνδοσκοπήσεώς μας, κι' ἓνα δεύτερο, τῆς ἱστορίας, και σὲ ἀπότομα πηδήματα, ποὺ βέβαια δὲν εἶνε οὔτε ἀκίνδυνα γιὰ μᾶς, οὔτε ἄκοπα στοὺς ἀναγνώστες μας. Κι' ἀμέσως ἔπειτα ἀπ' τὸ περιληπτικὸ αὐτὸ εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα, τὸ κείμενο ἀρχινᾷ :

«Οἱ καμπάνες τῶν ναῶν ἐσημαδέβαν ἄλλοτε τις μεγάλες διαιρέσεις τῆς ἡμέρας. Σήμερα αὐτὸ τὸ κάνουνε οἱ ἐκδόσεις τῶν ἐφημερίδων. Μετρὸ και πρῶινά λεωφορεῖα, ὅπου ὄλα τὰ κεφάλια σκύβουν στὰ νωπὰ ἀπὸ τυπογραφικὸ μελάνι ἀκόμα φύλλα. Ἐξοδοὶ ἀπ' τὰ ἐργοστάσια και τὰ γραφεῖα τὸ μεσημέρι και τὸ βράδυ, ποὺ τις παρακολουθοῦν με τις μονότονες φωνές τους, οἱ λιτανεῖες τῶν ἐφημεριδοπωλῶν.

Τὸ ἐντυπο εἶναι παντοῦ, κι' ὁ ἄνθρωπος ποὺ διαβάζει ἔχει γίνει ὁ πολίτης-τύπος. Ὅλη του ἡ ζωή εἶναι σημαδεμένη ἀπ' τὸ σημάδι αὐτό. Τὸ ν' ἀγοράζει κανεὶς κάτι, αὐτὸ γίνεται τις περισσότερες φορές γιὰτὶ ὕπακούει στὴ δημοσιότητα. Τὰ αἰσθήματά του—ἀκόμα και τὰ ζωτικότερα—ἐπηρεάζονται κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, κι' ὁ ἔρωτάς του ὕπακούει στοὺς κανόνες τοῦ ρομάντσου. Ὡς κι' αὐτός ποὺ δὲν ἐδιάβασε ποτέ του Προῦστ, σὰν ἐρωτεύεται δίνει στὸν ἔρωτά του τὸ ρυθμὸ τοῦ Προῦστ, και ἀθόρμητα τὸν ξεσηκώνει. (Ἐννοεῖται πὼς ὁ Προῦστ ἐδῶ εἶναι σύμβολο)».

Ἡ πολιτικὴ στὸ τέλος ἀκλουθαίει τὸν ἴδιο δρόμο, γιὰτὶ φτάνει ἓνας δικτάτορας

νάχει μιὰ σκέψη ἢ μιὰν ἐπιθυμία, γιὰ νὰ τεθοῦν ἀμέσως οἱ ἀνάλογοι φιλολογικοὶ τύποι στὴν ὕπηρεσία του — και γιὰτὶ ὁ δικτάτορας ὁ ἴδιος ξέρει πὼς ἡ δύναμή του ἀπορρέει ἀπὸ τοὺς φιλολογικοὺς ἐτούτους τύπους, και γεννιέται, ὀρίζεται και κινδυνεύει νὰ πεθάνει ἀπ' αὐτούς.

Ἄλλ' ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει τάχα ἡ ἐπιρροή, ἐτούτη τῆς Φιλολογίας; Και τί εἶν' αὐτὸ ποὺ τὴ διακρίνει ἀπ' τὸ Μῦθο;

Στις μεγάλες της γραμμές ἡ ἀπάντηση δὲν εἶναι δύσκολη. Στὸ μῦθο ὀλοφάνερα ἐκφράζεται ἡ συλλογικὴ λαχτάρα ἐνὸς λαοῦ, μὲς στὴν ὀποία ἀναγνωρίζει τὸν ἑαυτό του ὁ καθένας μας σὰν ἓνα μέρος ἐνὸς συνόλου ἀξεχώριστου, ποὺ ὄλο μαζί πυκνώνει προστατευτικὰ και στοργικὰ μέσα σὲ μιὰ θερμὴ κι' ἐνιαία ἀτμόσφαιρα τὰ πιὸ βαθεῖα ἀνθρώπινα αἰτήματά μας.

Ἔτσι, τὸ Ψαλτήρι, γιὰ παράδειγμα, ἔστω κι' ἂν εἶναι τὸ ἔργο ἐνὸς βασιλιᾶ, γίνεται τὸ βιβλίον τῶν προσευχῶν ἐνὸς ὀλόκληρου λαοῦ, γιὰτὶ κάθε ἄνθρωπος αἰσθάνεται στὰ λόγια τοῦ Δαβὶδ τὸν ἑαυτό του ταπεινὸ και πάμπτωχο μπροστὰ στὸ μέγεθος τοῦ Δημιουργοῦ. Και νὰ, ποὺ ἔτσι, τὸ ψαλτήρι δὲν εἶναι μονάχα ἓνα λειτουργικὸ βιβλίον τῶν Ἰουδαίων. Εἶναι κυριότατο λειτουργικὸ βιβλίον ὄλης τῆς Χριστιανωσύνης.

Ἡ, ἂς πάρουμε ἓνα ἀπ' τὰ πιὸ κύρια, τὸ κυριότατο, ἀπ' τὰ παραδείγματα τοῦ ἑλληνισμοῦ: τὸν Ὀμηρο. Ἡ περιληπτικὴ του ἀτμόσφαιρα ἔχει τόση ἠθικὴ ἀκτινοβολία και καλωσύνη, ὥστε στὴν Ἰλιάδα, ποὺ ἠρώας της εἶναι ὁ Ἀχιλλέας, ὁ Ἐκτορας ποὺ τυπικὰ ἀνήκει στὴν ἀντίθετη, τὴν κατὰ σχῆμα, ἐχθρικὴ παράταξη, νὰναι πραγματικὰ ἠθικὰ ὠραιότερος, και ὄλοι οἱ ἠρωες τοῦ ἔπους μπρὸς στὸν πόνον και τὴ βία ἀδελφοί. Γιατὶ ἐδῶ, ὁ μῦθος, στὴν οὐσία του εἶναι πανανθρώπινος (νὰ γράφηκε ἴσως ὅπως λέει σὲ μιὰ θαυμάσια μελέτη της ἡ Wehil ποὺ πέθανε στὰ χρόνια τοῦ πολέμου ἀπὸ νικημένους); Ἀγκαλιάζει δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπο σὲ μιὰ ἴδια ἀτμόσφαιραν εὐλάβειας, ἔτσι ποὺ ὄσοδήποτε ἂν φαίνεται ἀνακόλουθο, ἀλλὰ στὴ βαθύτατην οὐσία ν' ἀληθεύει ἐκείνο ποῦπε κάποτε γιὰ τὸ ἀθάνατο αὐτὸ ἔργο ὁ Ernest Hello: Πὼς ἀσφαλῶς ἡ Δύση, (περιμένοντας μιὰ μέραν ἴσως νὰ γραφεῖ ἡ ἐποποιία τῆς καλωσύνης) στὴν πραγματικότητα δὲν ἔχει νὰ παρουσιάσει σ' ὄλη της τὴν ἱστορία, παρὰ μιὰ μόνη ἀθθεντικὴ χριστιανικὴ ἐποποιία: τὴν Ἰλιάδα.

Ἔτσι λοιπὸν, και γιὰ νὰ περιοριστοῦμε στὰ ὕψηλότερα μονάχα παραδείγματα, προσθέτοντας σ' αὐτὰ μονάχα τοὺς Προφήτες και μ' αὐτούς ἀντάμα τὸν Αἰσχύλο και τὸ Σοφοκλῆ ὅπως και τὸν Πλάτωνα και στὰ νεώτερα μας χρόνια τὸ Victor Hugo ποὺ μ' ὄλα τὰ ρητορικὰ του σφάλματα ἔκαμε, ὅπως εἶπεν ὁ Reguy, παρ' ὄλα son métier de fleuve, ἢ καθ'αὐτὸ ποιητικὴ δημιουργία

βρίσκεται έξω απ' τή «φιλολογία», πού ξεχωρίζει από τήν επέμβαση τής καθαρά άτομικης ψυχολογίας στα θέματά της και θά μπορεί νά ὀρισθεῖ ἀκριβῶς ὡς ἀποτέλεσμα τής ἰδιαίτερης προσπάθειας, ἀπό μιὰ ἐποχή καί πέρα, πῶχει κάνει ὁ ποιητής ἢ ὁ συγγραφέας ὡς ἄτομο γιά νά ἐκφραστεῖ σ' ἕνα ἔργο, μέ τὸ ὁποῖο πέρα ἀπὸ τὸ βᾶρος τοῦ κοινοῦ του περιεχομένου, προσδέεται μαζί του ὑπεύθυνα γιά τήν ἰδιαίτερη προσωπική ἐρμηνεία καί Τέχνη (τόσο στὸ στοχαστικὸ ὅσο καί στὸ καθαρά αἰσθητικὸ ἐπίπεδο) πού ὡς ἄτομο θά κατορθώσει νά τοῦ δώσει.

Καί ἀπὸ τοῦτο τὸ σημεῖο καί πέρα παρεμβάλλεται στὸ ἔργο τοῦ Guastalla, μιὰ κριτικὴ ὀξύτατη ἀπ' τὸν Εὐριπίδη κι' ἔπειτα προπάντων, στήν Ἑλλάδα, τής βαθμιαίας τοῦ Μυθοποιητικοῦ δαιμόνιου παρακμῆς, πού δείχνει ὡς ποῖο σημεῖο ὁ Guastalla ἔκαμε κριτικὰ δική του τήν Ἑλληνικὴ παράδοση καί τὰ μαθήματα πού ἀπορρέουν ἀπ' αὐτή.

Ἄλλὰ φυσικά, θάταν ἀδύνατο σέ μιὰ ὀμιλία νά προσκομίσω ὅλα τὰ στοιχεῖα πού ὁ Guastalla ἐβίωσε, μέ τέτια πλήρη κριτικὴ συνείδηση, γι' ν' ἀποδείξει πόσο τὰ ἀρχαῖα τοῦ Λόγου γένη εἶναι συνδεμένα ὀργανικά μέ ὁ,τι ἢ «χώρα», τὸ «ἄστν» περιέχει ὡς κοινὸ καί πανανθρώπινα οὐσιαστικὸ, πολιτικὸ, θρησκευτικὸ, ἢ κοινωνικὸ στοιχεῖο, καί πῶς φθείρεται ἀγάλι-ἀγάλι αὐτὴ ἢ σύνδεση, ὡς τὴ στιγμή πού ὁ Πλάτων ὁ ἴδιος νιώθει φανερά πῶς ἀπ' τὸ διαζύγιο πολίτη καί ἄστεος βαθμιαία προέρχεται ἡ ἀτομιστικὴ «φιλολογία».

Ὡς τὸ Σοφοκλῆ, ἀσυζήτητα, ἡ συλλογικὴ ψυχὴ εἶναι ἀδιάρρηκτη καί ὀργανικά δεμένη μέ τὸ Γένος, ὅπως ὁ κισσὸς πού δὲν ἀποχωρίζεται ἀπ' τὸ δέντρο, ἀκόμα κι ὅταν τὸ γκρεμίζει ὁ ξυλοκόπος.

Στὸν «Οἰδίποδα Τύραννο», γιά παράδειγμα, τὸ ἄστν ὀλόκληρο πληρώνει τ' ἀνεπίγνωστα ἀμαρτήματα τοῦ βασιλιᾶ του. Ἄλλ' ἀπ' τήν ὥρα πού γι' αὐτὰ του τ' ἀμαρτήματα πληρώνει ὁ Οἰδίποδας μέ τὴ σκληρὴ του Μοῖρα μέ αὐτὴ τὴν πληρωμὴ ἀπολυτρώνεται καί τὸ ἴδιο τὸ ἄστν ποῦναι ἐνσαρκωμένο στὸν Οἰδίποδα.

Ἀπὸ τὴν πλευρὰν αὐτῆ, εἴτε τόχει καταλάβει καθαρά ὁ Ἀριστοτέλης, εἴτε τὸ διαισθάνθηκε διὰ μέσου τής παράδοσης, σχολιάζει ὁ Guastalla, ἡ Τραγωδία εἶναι «Κάθαρσις» στήν πιὸ μεστή τοῦ ὄρου ἔννοια.

Μέ τὸν Εὐριπίδη ἀρχινᾷ νά συντελεῖται μ' ἀλλεπάλληλα χτυπήματα ἢ διάσπαση, ἀδιάφορο, ἂν μέ τὴν τελευταία του Τραγωδία, τὶς «Βάκχες» ὁ ἀτομικιστικότετος αὐτὸς Ποιητής, ξαναγυρίζει στήν ἀρχαιότατη θρησκευτικὴ συλλογικὴ παράδοση τοῦ Γένους.

Ἄλλὰ ἱστορικὰ εἶναι στήν Ἑλλάδα σύγχρονος μέ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματος τής σοφιστείας, ὅπου τὸ καθαυτὸ κοινὸ του εἶναι οἱ Ἑρμοκοπίδαι, ὁ Ἀλκιβιάδης, (πού

καθὼς γράφει ὁ Guastalla εἶν' ὁ Εὐριπίδης στὸ ἐπίπεδο τής πράξης, καθὼς ὁ ἴδιος Εὐριπίδης εἶν' ὁ Ἀλκιβιάδης τοῦ ὄνειρου): σοφιστὲς κι ὁ ἕνας κι ὁ ἄλλος.

Ἀπὸ δὴ καί πέρα, εἴτε μέ τὴν Ἀλεξανδρινή, εἴτε μέ τὴ Λατινικὴ Φιλολογία, παίρνει τὸ ἄτομο τὴν προτεραιότητα, τὸ διαζύγιο μέ τὸ ἄστν γίνεται ὀλοένα πιὸ μεγάλο, ὅπως ὀλοένα πιὸ μεγάλα γίνονται μ' αὐτὸ τὸ χωρισμὸ συλλογικῆς ψυχῆς καί ἀτόμου, τὰ προβλήματα πού τίθενται στὸ συγγραφέα, πού ἔκτοτε, τὰ συναισθάνεται λιγότερο ἢ περισσότερο, κατὰ τὶς διαφορὲς πού διασχίζει ἐποχές.

Καί νά' στίς μέρες μας, πού ἐτούτα τὰ προβλήματα ἐμφανίζονται στήν πιὸ μεγάλη τους ὀξύτητα.

Φανερά, ὁ ἄνθρωπος, δὲν εἶναι πλέον δυνατό νά χάσει τὴ συνήθεια νάναί «ἄτομο». Ὁ σύνδεσμος μέ τὸ περίγυρό του, πουθενά δὲν εἶναι πιά γι' αὐτὸν ἀπόλυτα ἀθόρητος. Τοῦ εἶναι ἀναγκαστικὰ ἐφήμερος καί κλείνει ὁ ἴδιος μέσα του τὸ σπέρμα τής αὐτοκαταστροφῆς. Καί γιά τὸ λόγο αὐτό, στίς ἱσχυρὰ ὀργανωμένες κοινωνίες πού ὑπακούουν σέ μιὰ πλαστὴ ψευδοκοσμοθεωρητικὴν ἐνότητα, παρουσιάζεται ὡς δημόσιος κίνδυνος, πού ὅταν οἱ κοινωνίες αὐτὲς δὲν ἀπαντοῦν στὸ ἄτομο μέ τὴ «λογοκρισία», ἀπαντοῦν μέ τὴ φωτιά καί τὸ τουφέκι. Οἱ καιροὶ μας χάσανε λοιπὸν ἀναμφισβήτητα τὸ Μῦθο, πού ἀσφαλῶς δὲν τὸν ἀναπληρῶνει ὀλότελα τὸ Μυθιστόρημα, πού ἡ παραγωγή του, στίς ἡμέρες μας, κυριολεκτικὰ ὀργιάζει.

Ἐπάρχει ὡστόσο, καταλήγει ὁ Guastalla, ἕνας Μῦθος, πού δὲ χάθηκεν ἀκόμα κι' ὅσο ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος δὲν θά χαθεῖ ποτέ. Ὁ Μῦθος τής Ἑλπίδας, «Ὅταν μελετῶ τὸ παρελθόν, τονίζεις σέ μιὰ ἀπ' τὶς ὕστερες σελίδες τοῦ βιβλίου του, αὐτὸς ὁ Μῦθος εἶναι δυνατό νά χρωματίζει ἀκόμα κάπως τὰ ἱστορικὰ γεγονότα πού ἀναλύω, ἀλλ' ἀρκεῖ νά θέλω νά προφυλαχτῶ ἀπ' αὐτὰ γιά νά μπόρῃσω νά τὸ κάμω εὐκόλα, ὅταν δὲν ὑπάρχουν λόγοι ἄμεσοι πού νά μέ ὠθοῦν στὸ Μῦθο τής Ἑλπίδας.

Ἄλλὰ ὅταν πρόκειται γιά τὸ παρόν, γιά τὴ ζωὴ μου, καί γιά τὴ ζωὴ τῶν ἰδίων μου παιδιῶν, καί γιά τὴ δικαιολογία προπάντων πού ὀφείλω νά προσφέρω αὔριο στὰ παιδιά μου, ἐξηγῶντας τοὺς γιὰ τὴν ἐμετάδοσα τὴ ζωὴ, τότε ἡ Ἑλπίδα — αὐτὸς ὁ Θεμελιώδης Μῦθος — ἢ ἐλπίδα μου στήν αὐγὴ τοῦ Ἄγριου, ἔρχεται ἀπὸ μόνη τής νά χρωματίσει μέ τὰ φῶτα τής τὰ πάντα.

Ἄνωφελο εἶναι νά θελήσουμε νά τὴ χωρίσουμε ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Τὸ μόνο πού μπορεῖ νά κάνουμε εἶναι νά πληροφορήσουμε τοὺς συνανθρώπους μας — γιά κείνο πού πραγματικὰ συμβαίνει στὴ συνείδησή μας — καί νά τοὺς προσφέρουμε ἐτούτη τὴν πληροφορία, μέ τὸν τρόπον ὅπου πρέπει νά ἐξοφλεῖται ἕνα χρέος τιμῆς.

Έτσι και μ' αυτό τὸ νόημα, ἀπὸ τὸ βαθὺ βιβλίον τοῦ René Guastalla, ἀναδύεται ἄξαφνα μετριόφρονα, ἀλλὰ καὶ μὲ ποιὸ ἠθικὸ συγχρόνως μεγαλεῖο, ἕνας ἄνθρωπος, ὀλόκληρος ὁ ἄνθρωπος.

Γιατί, βέβαια, δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε διόλου, πὼς ἐτοῦτο τὸ βιβλίον, συμπέφτει μὲ τὴν ὥρα ποὺ ἀποπάνω ἀπὸ τὸν κόσμον κι' ἀποπάνω ἀπ' ὅλη τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἱερότητα τοῦ κόσμου, ἐφιλοδοξοῦσε νὰ ὑψωθεῖ καὶ νὰ ἐπιβάλλει τὸν ἀστεῖο του ἑαυτοῦ ἕνα ἄτομον κ' ἕνα βιβλίον αὐτοῦ τοῦ Ἀτόμου, «ἄθροισμα παντοδαπὸν καὶ πανηγυρικῶς μεμιγμένον», ὁ Ἀδόλφος Χίτλερ μὲ τὸ «Mein Kampf» του παρακολουθούμενο ἀπ' τὸ ἀθάνατο σὲ κωμικότητα «Dizionario Mussoliniano», καὶ πὼς σύγχρονα ὁ ἴδιος αὐτὸς Ἀδόλφος Χίτλερ ἐξαπέλυε ἀπροκάλυπτα τὸ σύνθημα γιὰ τὴν καταστροφὴ ὀλόκληρου τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ ἴδιου, ὅπως προεῖπα, ἀστείου του ἑαυτοῦ, πάνω ἀπ' ὀλόκληρον τὸν κόσμον.

«Ναί, συμπεραίνει ὁ Guastalla, εἶναι πιά βέβαιο, ὅτι δὲν ὑπάρχουν σήμερα παρά ἄτομα. Ἀλλὰ ὁ κίνδυνος ὑπάρχει πὼς τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ τὰ ἄτομα, μόλις πρὸ ὀλίγου πήρανε συνείδηση τῆς ἀπομόνωσής τους καὶ τῶν καθηκόντων ποὺ ἐτούτῃ ἢ ἀπομόνωση τοὺς ἐπιβάλλει.

Ἡ νοσταλγία τοῦ Μύθου μᾶς κατέχει ὅλους πάντα, ἀλλ' ὁ σύγχρονός μας ἄνθρωπος ἔχει ὄλο τὸ δικαίωμα νὰ πιστεύει, ὅτι ὁ Μύθος στὴν παλιά μορφή του δὲν τοῦ ἐξηγεῖ καὶ δὲν τοῦ προστατεύει τίποτε.

Στὸν κόσμον τοῦ σημερινοῦ «ἀτόμου», γιὰ νὰ γίνει ἀποδεκτὸς ὁ Μύθος ἀπ' τοὺς πάντες, πρέπει νὰ ἐξηγεῖ τὰ πάντα. Κι' αὐτὸ ἄσφαλτα δὲ θάταν δυνατὸ νὰ γίνει στίς ἡμέρες μας, παρά μοναχὰ ἂν τὸ ἄτομον κρατῶντας τὴ δική του θέση καὶ τὰ ἐφόδιά του, ὅπως κρατεῖ τὴ θέση του καὶ τὸ δικό του ὄργανον ὁ κάθε ἐκτελεστής σὲ μιὰ συμφωνικὴ ὀρχήστρα, θὰ διατηροῦσε ἔτσι τὴν πλατεία ἐπικοινωνία του μὲ τὸ σύνολον, ὅπου ὅλες οἱ ἀτομικὲς φωνὲς θὰ συγχωνεύονταν καὶ θ' ἀνταποκρινόνταν ἀμοιβαῖα, γιὰ ν' ἀποδόσουνε μαζί, τὴν ἴδια πλήρη συμφωνία.

Καὶ τὸ ρόλον αὐτὸ θὰ νὰ μπορούσε νὰ τὸν ἀναλάβει σήμερα μονάχα ἡ Ποίηση, ποὺ ὁ ρόλος τῆς στὴ γενικὴ ἀνοικοδόμησι τοῦ ἄνθρωπου, εἶναι παρά ποτε τεράστιος. Ἦδη, οἱ ποιητὲς, αἰσθάνονται—ἔστω καὶ συγκεχυμένα—πὼς τὰ χθεσινὰ παιχνίδια τοὺς δὲν εἶναι παρά ἐφήμερα. Μᾶς χρειάζεται μιὰ Ποίηση, ποὺ καθὼς ἀνέφερα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν—ἀφίνοντας τὰ παρεκκλήσια, θὰ ὑψώσει τὴ φωνή τῆς ἀπ' τὸ κέντρο τῶν Ναῶν. Ποὺ δὲ θὰ νᾶναι ἡ παρωδία τῶν παλιῶν δεσμῶν τοῦ ἀρχαίου «Ἄστεως», ἀλλὰ ποὺ θὰ τείνει πρὸς τὴν ἐπικοινωνία μιᾶς πίστεως πανανθρώπινης καὶ θὰ στηρίζεται ἀπάνω στὸν γυμνὸ μας, καταπληγμένον στίς ἡμέρες μας, ἀνθρωπισμό.

Προσπάθεια βέβαια δυσκολώτατη, ποὺ ξεπερνᾷ ἀπολύτως τίς δυνάμεις ἑνὸς μόνο ἀνθρώπου, ἢ ἑνὸς μόνο λαοῦ, ἀντιφατικὴ προσπάθεια, ἐπειδὴ προϋποθέτει ὅτι τὸ πρόβλημά τῆς εἶναι κατ' ἀρχὴν προκαταβολικὰ λυμένο...

Ἀλλὰ μήπως τάχα αὐτὸ δὲν ἔχει γίνει πάντα, γιὰ ὅλες τίς τρανὲς ἀνθρώπινες προσπάθειες;

Πρὶν ἀπὸ τὴ Νέα Διαθήκη, ἐχρειάστη νᾶρθῃ ὁ Βαπτιστὴς ποὺ θ' ἀπαιτοῦσε ἀπ' ὅλες τίς ἀνθρώπινες ψυχὰς νὰ ἐπιστρέψουν στὸν ἑαυτὸ τους καὶ νὰ στοχαστοῦν ξανά τοὺς δροὺς τῆς προηγούμενης Διαθήκης.

Ἄς πραγματοποιήσουμε λοιπὸν ἐτούτῃ τὴ Μετάνοια,—ἔτσι τελειώνει αὐτὸ τὸ ἔργον τοῦ ὁ Guastalla—ἄς ἐπιστρέψουμε μονάχοι στὸν ἑαυτὸ μας. Ἄς ἐκπληρώσουμε ὁ καθένας μας μετριόφρονα τὸ ταπεινὸ μας χρέος, κρατῶντας ὅσο περισσότερο μπορεῖ ὁ καθένας μέσα του ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινον ἀξιοπρέπεια.

Ἀναμφισβήτητο εἶναι πὼς ἀπ' τὴν ἐπίδοση καὶ τοῦ πιὸ ταπεινοῦ ἀκόμα ἀπὸ τὰ δευτέρω βιολία, ἐξαρτᾶται ἡ τελεία ἐκτέλεση τῆς πιὸ μεγάλης συμφωνίας. Ἀλλὰ τότε—καὶ εἰν' αὐτὰ τὰ τελευταῖα λόγια στὸ βιβλίον αὐτό—ἀπ' τὴν πανανθρώπινον αὐτὴ ἐπικοινωνία, εἶναι νόμιμον ν' ἀνέβῃ ἕνας ὕμνος, κι' αὐτὸς ὁ ὕμνος—ὅπως στὴν Ἐννάτη τοῦ Μπετόβεν—νᾶναι ὁ ὕμνος τῆς Χαράς:

Freude! Freude!

Κυρίες, κύριοι.

Δὲν χρειάζεται, πιστεύω, ἔπειτα ἀπὸ τὴ συνοπτικὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ Guastalla, νὰ πῶ, σὲ ποιὸ καθολικὸν ἐπίπεδο ἀνθρωπισμοῦ ἐτοποθετοῦνταν γενικότερα, ἀλλὰ καὶ μὲ τρόπο, ἀπὸ τὴν πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀποψή του ἀπόλυτα συγκεκριμένο, αὐτὸ καθ'ἑαυτὸ τὸ πρόβλημα τοῦ ἄνθρωπου. Ὁ Guastalla, ὅταν ἔγραψεν ἐτοῦτο τὸ βιβλίον, εἶταν καθηγητὴς στὸ Λύκειον τῆς Marseille, καὶ θὰ μπορούσεν ἕνας μαθητὴς του—ὁ πιὸ ἀγαπημένος ἀπὸ ὅλους του, ὁ Roger Millieux, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ δάσκαλός του εἶχε γράψει στὴ μνηστὴ του κάποτε, πρὶν γίνει ἡ κυρία Millieux, τὰ λόγια αὐτά: «Νομίζω ποὺ ἔχω τὸ καθῆκον νὰ Σᾶς πῶ ποιὸς εἶναι, γιὰ τὸν γινώρισκω. Δὲν ὑπάρχει εὐθύτερη ψυχὴ, ἀγνότερη καρδιά ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ κι' ἀπὸ τὴν καρδιάν του. Εἶναι πιθανόν, τὸ ὠραιότερον δείγμα ἀνθρώπου ποὺ συνάντησα ποτέ»: θὰ μπορούσε λοιπὸν λέω, νὰ μᾶς πῆ ὁ Roger Millieux, ποιά θεία πνευματικὴ θερμοκρασία συνέδεε μὲ τοὺς μαθητὰς τοῦ Guastalla, ὅταν ὁ τότε ὑπουργὸς τῆς Παιδείας στὴ Γαλλίαν τοῦ Vichy, Carcopino, ἐπηρεασμένος φανερά ἀπὸ τὴ loi raciale τοῦ Χίτλερ, τὸν ἀπέλυσε ἀπ' τὴν καθηγητικὴν του θέσιν καὶ μὲ τὴν ἀπόλυσιν ἐτούτῃ

ἄφηνεν ἀπαρηγόρητη, καὶ καθαυτὸ συντριπτικὰ τραυματισμένη, μιὰ σημαντικὴ ὄσο σύγχρονα καὶ διαλεχτὴ μερίδα τῆς μελλομένης πνευματικῆς Γαλλικῆς οἰκογένειας. Κι' αὐτό, γιὰ ἓναν ἄνθρωπον, ἂν ὄχι ἄλλο, ποῦ στὸν περασμένο πόλεμο, ὑπηρετώντας στὸ στρατό σὲν ὁ πιὸ γνήσιος Γάλλος στρατιώτης, εἶχε κίολας τιμηθεῖ, ὄχι μὲ λίγα τραύματα ἀπὸ σφαῖρες τοῦ ἐχθροῦ.

Μάταια στὸ μεταξὺ συναισθανόμενος ὁ ἴδιος ὑπουργὸς τὸ σφάλμα του τὸν ἐκάλοῦσε λίγο ἀργότερα νὰ ὑποβάλει στὸ ὑπουργεῖο του «son relèvement de la déchéance dont il a été frappé», μὲ τὸ σκοπὸ βεβαιότατα, ἔπειτ' ἀπὸ τοῦτο, νὰ τὸν ἀποκαταστήσει.

Τὰ δυὸ ἔγγραφα, ποῦ ἔπειτα ἀπ' αὐτὴ τὴν πρόσκληση ἔστειλε ὁ Guastalla, ἓνα γράμμα γιὰ τὸν Proviseur du Lycée Thiers, κ' ἓνα ἄλλο πρὸς τὸν ἴδιον ὑπουργό, (ποῦ τὰ παρέλαβεν ὁλόκληρα ὁ Roger Millieux στὸ διάπυρο βιβλίον του μὲ τὸν τίτλο «A l'École du reuvre Grec» θὰ παραμείνουνε γιὰ πάντα, εἶμαι βέβαιος, μοναδικὰ ὑποδείγματα πνευματικῆς ἀξιοπρέπειας κι ἀρετῆς καὶ θὰ μποροῦνε νὰ παραταχθοῦνε πλάϊ στὰ πιὸ σημαντικὰ στὸ εἶδος τους τῆς Ἱστορίας ὁλόκληρης, (κι αὐτὸ τὸ λέω μ' ἀπόλυτο ἔλεγχον τῶν λόγων μου), πλάϊ στοὺς προφήτες τοῦ Ἰσραὴλ, πλάϊ στὸ Σωκράτη, πλάϊ στὸν Ἰησοῦ.

Ὁ Guastalla ἀρνεῖται νὰ ὑποβάλει τὸ dossier ποῦ τοῦ ζητοῦν, «il reste dans sa détermination de ne constituer aucun dossier et d'attendre tout de la seule justice».

Κάθε διχασμὸς μεταξὺ ἐσωτερικῆς του σκέψης κ' ἐξωτερικῆς του ὑπαρξῆς αὐτὴ τὴν ὥρα, ἔχει ἀπόλυτα γι' αὐτὸν ξεπεραστεῖ. Ἡ ψυχὴ του ζυγιασμένη στὰ σταθμὰ de la justice éternelle, πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὴν ὥρα ἐκείνη στὴν ἀύθεντικότητά της, βρίσκεται σὲ σχέση μόνον μὲ τὴν ἴδια ὕψή της, μὲ τὸν ἴδιο ἀπόλυτα ἠθικὸ της ἑαυτό.

Ἡ ὡς τότε διδαχὴ του πρὸς τοὺς μαθητὲς του, δὲν ἀποτελεῖ γι' αὐτὸν μιὰ σκέψη θεωρητικῆ, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ μεταφερθεῖ ποτέ ὡς ἀφηρημένη γνώση ἔξω ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, γιὰ νὰ προσφερθεῖ μονάχα στὴ μνημονικὴ ἰκανότητα τῶν μαθητῶν του· γίνεται ἓνα μὲ τὸν ἑαυτό του, εἶναι ὁλόκληρος ὁ ἑαυτός του, ὡς ἓνα πρόβλημα «ἀσπαῖρον» καὶ τιθέμενο ἀπροκάλυπτα πρὸς λύση ἀπέναντι τῆς Σύνολης Ζωῆς.

«Louer de bouche Socrate et Antigone, —γράφει στὸ γράμμα του στὸν Ἵπουργό— pour se refuser de prendre son humble part des risques qu'on les a loués d'avoir couru, ce serait donner un exemple de duplicité que je me refuse à donner à ceux de mes anciens élèves qui veulent bien continuer malgré tout à me considérer comme leur maître — ce serait enfin, ce serait surtout, manquer à ce que je dois au souvenir de

ceux de ces jeunes gens sur qui mon enseignement a pu — directement ou indirectement — avoir quelque influence et qui, morts à la guerre ou prisonniers en Allemagne — ont le droit de me demander des comptes de mon action.»

Ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ὀλότελα ἠθελημένη ἡ φράση ποῦ ψιθύρισε μιὰ μέρα στὴν εὐγενικὴ γυναῖκα του καὶ ποῦ ἡ ἴδια αὐτὴ τὴν ἐμπιστεύθη σ' ἓνα τελευταῖο της γράμμα, μὲ περίσκεψη μεγάλη, στὸ Roger Millieux.

«Je sens que je suis en train de devenir un saint».

Ἡ ὑπαρξὴ δὲν εἶνε πιά γι' αὐτόν, παρὰ αὐτὸ ποῦ ὀφείλει νὰ εἶναι. Τί νὰ κάνει πλέον; Αὐτὸ ποῦ εἶναι, ποῦ εἶναι ἀύθεντικά. Νᾶναι ἓνα μὲ τὴ μοῖρα του. Κι' αὐτὸ ποῦ εἶναι, ποῦ εἶναι ἀύθεντικά, ὄχι ἀπὸ ἐξωτερικὴ ὑποχρέωση καὶ ἀφηρημένα, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ μύχια τῆς συγκεκριμένης του ἐσωτερικότητος, στὴ χρονικὴ του ὄσο καὶ στὴν αἰωνία εὐθύνη, τοῦ ἀνοίγει ὀλακάθαρα τὸ μονοπάτι τῆς ἀγιότητος.

Στὰ θαυμαστά του σχολικὰ ἑλληνικὰ βιβλία, γιὰ τὰ ὁποῖα ἄλλωστε τὸ 1935 εἶχε πάρει τὸ μετάλλιο ποῦ διέθετε ἡ Association pour l'encouragement des Etudes Grecques, ὁ Guastalla διδάσκοντας Ἡρόδοτον τοὺς τόνοιζε: «Πραγματικὰ ὁ Ἡρόδοτος εἶναι προπάντων, καὶ κατὰ τὴ γνώμη μας ὀφείλει νᾶναι πάντα, ὁ ἱστορικός, (στὴν πλήρη τοῦ ὄρου ἔννοια) τῶν Μηδικῶν πολέμων-Μαραθῶνας, Θερμοπύλες, Σαλαμίνα, βέβαια δὲν εἶναι ὄλος ὁ Ἡρόδοτος. Ἀλλ' αὐτὸς εἶναι ὁ ἀληθινὸς Ἡρόδοτος». Κ' ἡ πορεία του πρὸς τὴν ἀγιότητα, δὲν λοξοδρομεῖ καθόλου ἂν ἡ ἐσωτερικὴ σοφία του κ' ὄλες οἱ ἄλλες ἀρετὲς του εἶναι συνδεδεμένες πλέον μὲ τὴν καθάρια κατανόηση τῆς τραγικῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος καθὼς ἐτούτῃ ὀλοένα ξετυλίγονταν μπροστὰ του. Ἡ ἀπειλητικὴ θηριωδία τοῦ Φύρερ ἐναντίον τῶν συμπατριωτῶν του καὶ ὁ χωρὶς προηγούμενο στὴν ἱστορία σαδιστικὸς Καισαρισμὸς του καταλάμπεται ὀλόκληρος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τῆς Δικαιοσύνης καὶ τοῦ ἠρωϊσμοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον τὸν ἀντιμετωπίζει ἡ ὀρμηλασία τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, καθὼς τότε ἀρχίζει νὰ ἐκδηλώνεται, ἔθνικη μαζὶ καὶ πανανθρώπινη, στὰ Ἀλβανικὰ βουνά. Χωρὶς καμμιά προσχεδιασμένη μέσα του φιλοδοξία ὁ Guastalla ξάφνου συναισθάνεται ἀνάμεσα στὶς τρεῖς πατρίδες του, τὴν Ἰουδαία, τὴ Γαλλία καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἓνας προφήτης, ἓνας στρατιώτης, κ' ἓνας σύγχρονα γεμάτος ἀπὸ ἀληθινὴ ἱστορικὴ σοφία Ραββί. Μὲ τὴ σεμνότητα τοῦ καθαυτοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ἐγγράφεται μὲ τὴν Ἀντίσταση, χαράζει πύρινες σελίδες ἐναντίον τοῦ Vichy, καυτηριάζει ἀδρὰ τὸν ἀντισημητισμὸν καὶ τίς ἐπαίσχυντες συνέπειές του, ἐξαίρεται καὶ ἀγάλλεται μὲ τίς θεσπέσιες τότε νίκες τῶν Ἑλλήνων, τόσο ὥστε νὰ γράφει στὸ Millieux πὼς ὀλοένα γίνεται

Ένα αληθινό «στρατιωτικό — θρησκευτικό» ζώο, και μὴν ξεχνώντας οὔτε δευτερόλεπτο τὴν κορυφαία πνευματικὴ του εὐθύνη ἀνάμεσα στοὺς ὁμοεθνεῖς του, ἐργάζεται νὰ δώσει, μέσα σὲ ἑκατοντάδες ἄλλων μελετῶν, πού ὄλοι οἱ μορφωμένοι Ἰσραηλίτες, ὑπὸ τὴν παρόρμηση τοῦ δρᾶ Χάλφεν, προσπαθοῦν νὰ συγκεντρώσουν τὶς διάφορες ἀπόψεις τοὺς γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ Ἰσραήλ, προετοιμάζει λέω μιὰ ὑπέρτατα προσοπτικὴ μελέτη πού ἀφορᾷ τὴ σύζευξη τῶν δυὸ πνευματικῶν πατρίδων του, τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Ἑλλάδας, στὴ βαθύτερη θρησκευτικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἔκφρασή τους, μὲ τὸν τίτλο «Ίουδαϊσμός καὶ Ἑλληνισμός, Τὸ μάθημα τοῦ Φίλωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως».

Στὴ μελέτη του αὐτὴ λοιπὸν ὁ Guastalla ὑπενθυμίζει πρῶτα τὸ λιτὸ ὄσο καὶ δονούμενο χαιρετισμὸ πού εἶχε κάμει λίγο πρὶν ὁ Valéry στὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία γιὰ τὴ μνήμη τοῦ Μπερξόν, πού, καθὼς λέει, μοιάζει ν' ἀπαγγέλλεται, λιγότερο μπροστὰ στὸν τάφο ἑνὸς μεγάλου ἀνθρώπου, παρὰ μπρὸς στὸ φέρετρο ἑνὸς ὀλόκληρου πολιτισμοῦ.

«Πολὺ ὑψηλὴ, πολὺ ἀγνή, πολὺ ἀνώτερη μορφή ἑνὸς στοχαζόμενου ἀνθρώπου, κ' ἴσως ἀπ' τοὺς τελευταίους πού ἔχουν ἀποκλειστικά, βαθεῖα κι' ἀνώτερα σκεφθεῖ, σὲ μιὰ ἐποχὴ τοῦ κόσμου, ὅπου ὁ κόσμος σκέπτεται ὀλοένα καὶ λιγώτερο, καὶ πού ὁ πολιτισμὸς μας μοιάζει νὰ περιορίζεται στὰ ἴχνη τοῦ πολύμορφου του πλούτου καὶ τῆς ὑπεράφθονης κ' ἐλεύθερης πνευματικῆς παραγωγῆς του, ἐνῶ ἡ ἀθλιότητά, οἱ ἀγωνίες καὶ οἱ κάθε λογῆς πιέσεις καταβάλλουνε κι' ἀποθαρρύνουνε τὰ ἐγχειρήματα τοῦ πνεύματος, ὁ Μπερξόν, (λέει ὁ Βαλερύ) μοιάζει ν' ἀνήκει σὲ μιὰ περασμένην ἐποχὴ, καὶ τ' ὄνομά του νὰναι τὸ στερνὸ μεγάλο ὄνομα τῆς Εὐρωπαϊκῆς πνευματικῆς Ἱστορίας».

Μὲ τὸν Henri Bergson λοιπὸν, κάνοντας κάποιες ἐλαφριᾶς *retouches* σὲ τοῦτο τὸ πορτραῖτο πού τοῦ ἐτοίμασεν ὁ Valéry, ὁ Guastalla παρουσιάζει τὴ μορφή τοῦ Φίλωνα, καθὼς αὐτὴ ἐδείχτηκε σὲ μιὰ ἐποχὴ πού θάταν δυνατὸ νὰ θεωρηθεῖ ὁμόλογη μὲ τὴ δική μας, κι ὅπου, οἱ συγκρούσεις ὅταν δὲν δωθοῦν στὴν ἀμεσην ὠμότητά τους, ἀλλὰ ὡς συνέπειες διάφορων κοσμοθεωριῶν, θενὰ μπορούσε νὰ θεωρηθοῦν λιγότερο πολιτικές, παρὰ θρησκευτικές. Μπροστὰ στοὺς διάφορους παγανισμοὺς πού ἐπιδιώκουνε στίς μέρες μας νὰ ἐπιβληθοῦν στὸν κόσμον, ἐνδιαφέρει κάθε ἀληθινὰ πνευματικὴ οἰκογένεια, ὄχι μοναχὰ νὰ πεῖ τὴν πίστη της, ἀλλὰ καὶ νὰ τὴ δικαιώσει μπρὸς στὰ ἴδια της τὰ μάτια, πρὶν ζητήσῃ νὰ τὴ δικαιώσει ἀπέναντι τοῦ ἄλλου κόσμου.

Τὸ ἔργο λοιπὸν τοῦ Φίλωνα τοῦ Ἀλεξανδρέως, δὲν παρουσιάζεται σ' αὐτὴ του τὴ μελέτη ἀπ' τὸ Guastalla, σὰν ἓνα ὑπο-

τύπωμα ἀπάνω στὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε σήμερα νὰ γίνῃ ἡ σύνδεση Ἰουδαϊσμοῦ κ' Ἑλληνισμοῦ, ἀλλ' ὡς ἓνα διάνοιγμα, σὰ μιὰ προσπάθεια διεύρυνσης ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο πνεῦμα, ὅπως τὰ πνεύματα αὐτὰ ἀντικρίζοταν κάποτε στὸν πρῶτον Χριστιανικὸν αἰῶνα.

«La distinction bergsonienne entre en religions closes et religions ouvertes, se pose avec plus d'acuité que jamais. Nous pensons pour notre part, et beaucoup de bons esprits pensent avec nous de plus en plus que l'erreur du grand philosophe qui vient de mourir, est d'avoir considéré comme une religion close le judaïsme et que celui-ci peut reprendre, après dix-neufs siècles, sa tâche interrompue. Si cela est vrai, peut-être avons nous le devoir de demander à Philon les leçons de cette ouverture». Γιὰ τοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους τοῦ καιροῦ τοῦ Φίλωνα, ἡ σύνθεσις Ἰουδαϊσμοῦ κ' Ἑλληνισμοῦ, εἶχε κατὰ μέρος, τελεσθεῖ. «Ἡ Φίλων πλατωνίζει, ἔλεαν τότε, ἢ Πλάτων φιλωνίζει.»

Ὁ Φίλων εἶχε κάμει μιὰν ἀπέραντη προσπάθεια γιὰ νὰ ξανανεβάσῃ τὴν πνευματικότητα τοῦ λαοῦ του, ὅπως τοῦ τὴν ἴδρυσεν στὴν ἐξοδὸ του ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον ὁ Μωϋσῆς. Νόμος, Ἱστορία, Προφητεία, νὰ ἡ τριπλῆ διάρθρωσις τῆς γιγαντιαίας Μωσαϊκῆς κοσμοεποπτείας. Ἀπάνω ἀπὸ τὴν Ἱστορία, κι' ὅμως διαρκῶς διεισδύοντας βαθιά της, εἶναι ὁ Νόμος, ρυθμιστὴς ὑπέρτατος, ἀληθινὸς *deus ex machina*, ὅπως τὸν ἐρμηνεύει ὁ Σεστόβ, πηγαία ἀποκάλυψη πού ἐνώνεται μὲ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, «τοσοῦτον μάλλον ὄσον καὶ γινώσκει τοὺς γινωσκόμενους».

Μέσ' ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κορυφαία σκέψη, αὐτὸς ὁ Νόμος πού εἶναι κατ' οὐσίαν Θεός, εἶναι ὁ Αὐτόνομος Λόγος, πού ἀποτελεῖ συγχρόνως τὸ δεσμὸ καὶ τὸν τομέα μὲ τὴν Ἱστορία καὶ μὲ τὴν Προφητεία, καὶ προπαντὸς ἀποκαλύπτεται μὲς στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὡς αἴσθημα. Ἔτσι ὅπως τὸν αἰσθανθήκε ὁ Δαβίδ, ὅπως τὸν αἰσθανθήκανε οἱ προφῆτες, κι ὅπως κάποιον βράδυ πού κυκλώνανε τὸ Guastalla ἀπειλητικὰ τ' ἀσφουγιόνα, ἀνατέθηκε σ' αὐτὸν ὀλόκληρος καὶ τὸν ἐξέφρασε μὲ τὴν ἀνέκδοτην ἐτούτη προσευχὴ.

Toi, dont les bras puissants réglent l'im-
[mensité,
mon Dieu! maitre du monde et père de
[mon père,
dans cette nuit de deuil, de trouble et
[d'anxiété,
Écoute ma pauvre prière.
Je remets en tes mains, monarque pitoya-
[ble,
l'âme de tous mes morts et tout ce qui
[m'est cher.
Je remets en tes mains mes rêves misérables
[et la chair de ma chair.

Exauce ma prière, ô maitre redoutable,
[exauce ma prière, ô maitre redouté.
Ecoutez mes remords, ô maitre secourable,
[Dieu de force et de vérité!

Στην προσευχήν αυτή ή Ένότητα του Ίουδαϊκού Νόμου και του Έλληνικού Λόγου, συντελείται μέσ σε μιá συνείδηση που με έφώτισε με την ανώτατην αποκαλυπτική του δύναμη ο Νόμος σύγχρονα και ο Λόγος και φωτίζει κάτωθι της μ' ένα φώς άπέραντο την τραγικά δλοένα συντελούμενη Ίστορία — κι' όπου ή Προφητεία άνταποκρίνεται με τις μεγάλες έσωτερικές της άστραπές.

Ο Guastalla λίγο πριν γράψει τη μελέτη αυτή, που την έτέλειωσε την προπαραμονή καθώς προείπα του θανάτου του και που έταξε σκοπό της να έμψυχώσει τους όμοιους του στο να ξαναζήσουν με πάθος την Πνευματική παράδοσή τους ώστε να σταθούν αδρια έσωτερικά προετοιμασμένοι στους έρχόμενους καιρούς, είχε στο μεταξύ έκλεγεί Γενικός Γραμματέας του Κεντρικού Ίσραηλιτικού Συνέδριου, άποτραβηγμένος στη Lyon. Όπως σύγχρονα εξέλέγη κ' έπιμελητής της Συναγωγής της Rue Buffaut στο Παρίσι.

Περιττό να πώ σε ποιό σημείο, από τον Ίούνιο του 40 είχε κλονίσει την υγεία του τό γεγονός της Γερμανικής Κατοχής. Κ' ή ποιό θερμή λαχτάρα του, ή λαχτάρα να γνωρίσει την Ελλάδα, (άπ' τό 39 ο Octave Merlier κι' ο Roger Millieux προετοιμάζαν μ' άπειρη στοργή την κάθοδό του στην Αθήνα και τον είχανε καλέσει κιόλας στο Ίνστιτούτο) ή βαθύτατή του λέω, αυτή λαχτάρα, έμεινε άνεκπλήρωτη... Άλλά σε τίποτα, παρ' όλα αυτά, δε δείχτηκε ή παραμικρή χαλάρωση της ψυχικής του δραστηριότητας, ως με την ύστερη στιγμή. Από καιρό είχε έμπιστευθεί στην ευγενικιά του κόρη, τη Germaine Guastalla-Tilles, που λίγο άργότερα έδωσε κι' αυτή τη ζωή του νέου άντρός της στη Γαλλία, όπως σε λίγο θυσιάστηκε στον πόλεμο κι' ο νέος της άδελφός ο Claude Guastalla, έμπιστεύθη, λέω, στη θυγατέρα του, πως άσφαλώς ή άστυνομία του Βισύ δε θενά βράδυσε να τον ζητήσει.

Και μιá ήμέρα πριν από τό θανάτό του, ή κόρη του είδε στον ύπνο της πως ο πατέρας της επέθανε και από ψηλά άκούστη μιá φωνή που του έλεγε: «Μάζεψε τά χαρτιά σου για να φεύγουμε». Και τ' όνειρο αυτό, τό διηγήθηκε στον ίδιο της πατέρα, όταν γευματίσανε μαζί για τελευταία φορά. Και να· που τό ίδιο άπόγευμα, ενώ με τη συνείδηση ήρεμη γιατί μ' αυτή την τελευταία μελέτη του άφινε στο λαό του μιá ουσιαστική πνευματική ύποθήκη, έσηκώθηκε να πάει στο Ίσραηλιτικό Συνέδριο, ξάφνου αίσθάνθηκε τά πρώτα κρούσματα, στο δρόμο, άπ' την angina pectoris. Κ' έπειτ' από είκοσι λεπτά, όταν είχε πιά γυρίσει

και ξαπλώσει στο κρεβάτι του, κ' ενώ ή θεία λεπτότητά του διατηρούσεν όλη τη ζωντάνια της σε τρόπο, που όταν είδε πόσο ή κυρία Guastalla έλύγιζε να τονέ βλέπει να ύποφέρει τόσο σιωπηλά, σά να της ζήταγε συγχώρηση γι' αυτό, έπρόλαβε μόνάχα να της πεί δυό λόγια: «Je m'excuse». Και με τά λόγια αυτά έπαράδοσε τό πνεύμα του στο Θεό.

Τρεις έβδομάδες έπειτ' άπ' τό θανάτό του ή άστυνομία του Βισύ παρουσιάζονταν στο σπίτι του για να συλλάβει ή αυτόν ή ένα άπ' τους δικούς του. Άλλά ήδη αυτός άναπαύονταν κάτω από λίγη σκόνη στο Ίσραηλιτικό νεκροταφείο της Mouche, ενώ ή οικογένειά του είχε άφίσει κι' όλας τη Lyon. Άργότερα έγινε ή άνακομιδή του στην ζεστήν, έλληνική, και ήλιολουσμένη Νίκαια, πνευματική του μάνα τούτη, πλάι στο πλευρό της ίδιας του της μάνας, της Έσθήρ. Και τον Ίούνιο του 949, μεθαύριο, ή άναθηματική στήλη που θα ύψωθεί στο Γαλλικό Πάνθεο για τους ξένους που έδωσαν τη ζωή τους στη Γαλλία, θάχει άναγραμμένο από τά πρώτα-πρώτα τ' όνόμά του.

Τεχνικές δυσχέρειες μās έμπόδισαν σ' αυτή την όμιλία μου να προβάλω τό πορτραίτο του.

Σας δείχνω μόνο αυτό πουχα μαζί μου ένα άπλό dessin όπου του χάραζε ή κυρία Guastalla, και σας παρακαλώ προτού σας έπικοινωνήσω την κατάληξη της όμιλίας αυτής, να θελήσετε όλοι να κρατήσουμε ένός λεπτού σιγή.

**

Κυρίες, κύριοι.

Μιá άρχαιότατη παράδοση, μās λέει, πως ο Μωύσης κι' ο Όρφέας είχαν μνηθεί μαζί στους Αιγυπτιακούς ναούς.

Κρατώντας ο ένας, μέσα στις δυό φούχτες των χεριών του, τό τεράστιο μέτωπό του, ο Μωύσης, άπορροφόυσε από τον κοσμογονικό Θεό που τους έδίδασκαν οι Αιγύπτιοι Ιερείς, με μιá ψυχή βαθεία σαν τάφος, και πιο διψασμένη από την Έρημο, ό,τι σ' αυτή τη μύηση άφορούσε την άπόλυτη μορφή του Άρρενος Λόγου την άδρότερη, τη Νομοθετική ουσιαστική ψυχή της Πίστης, έτσι όπως άργότερα άλλωστε, την έκληρονομούσε ο γιγάντειος αυτός μυσταγωγός, στο νομοθετικό του έργο, γυμνή, άνένδοτη, άτμητη, σαν τη μεγάλη πυραμίδα της Γκίζης. Ένώ από τ' άλλο μέρος ο ξανθός Δωριεύς, ο Όρφέας, ντυμένος τό λευκό χιτώνα του, συνεπαρμένος όλος άπ' τη «θήλεια άρχή» του ίδιου αυτού κοσμογονικού θεού, διαποτιζόνταν όλος άπ' αυτή, με τον ένθουσιασμό ένός καλλιτέχνη άσύγκριτου, με μιάν υπέρτατη και άγία λατρεία, έτσι όπως άργότερα κι' αυτός την κληρονόμησε στο λαό του με τη θεία σφραγίδα της μεγάλης Τέχνης, άκτινοβολώντας τη στις Ιερές μορφές της, πλημμυρίζοντας

μέ τις άχτίδες της Ιερότητάς της, όλα ανεξαιρέτα τὰ Έλληνικά Ίερά.

"Ηπιανε λοιπόν, κάποιο καιρό, κ' οι δυο αυτοί κολοσσιαίοι μυσταγωγοί, από τις ίδιες τρίσβαθες κι' αυθεντικές πηγές της Μύησης, από τις όποιες άντλώντας, έποτίσανε, ό καθένας σύμφωνα με τη βαθύτερη του ιδιοσυγκρασία, ανάμεσα στους αιώνες, όλους ανεξαιρέτα τους λαούς.

"Αν αυτές λοιπόν οι δυο μεγαλοφυές είτανε μία, κ' αίσθανόντανε, θεογονικά, άξεχώριστα, τη ριζική τους σύνδεση από την άρχή, ίσως ή άτμόσφαιρα όλόκληρου του κόσμου νάταν άλλη: άν δηλαδή, ή υπέρτατα έρωτική, στην καθαρά Πλατωνική του δρου σημασία, φύση του Όρφέα, ένισχύονταν κ' έσυνδέονταν άρρηκτα με τον άπόλυτο προσήλυτο της Δικαιοσύνης, τó Μωύση, ίσως τότε ή άνθρωπότητα, θέ νάταν κióλας στο μεγάλο άνήφορο της άξιας κ' έπιβεβλημένης μεταμόρφωσής της.

Ό René Μαρδοχαίος Guastalla, λοιπόν, δέν ώνειρεύτηκεν απλά τη σύνδεση αυτή, την έζησε ως με τὰ βαθύτερα του είναι του ως σοφός και την έπλήρωσε με τη ζωή του όλόκληρη ως «Guereé tsédec», (άληθινός και γνήσιος προσήλυτος της Δικαιοσύνης), για νά μπάσει αυτή τη σύνδεση στο δρόμο της Ιστορικής πραγματοποίησής της.

Είδε με τὰ μάτια του άνοιχτού Μωσαϊσμού την άνθρωπότητα όλη, έποπτειακά, καθώς θα την άγκάλιαζε ό Ίδιος ό Μωύσης, άν ξαναρχότανε στον κόσμο, και την είδε με τὰ μάτια σύγχρονα του Όρφέα, μέσα στην άτμόσφαιρα της πλέριας Ποίησης, ως της μόνης γνήσιας δύναμης που θα μπορούσε νά συμφιλιώσει άκόμα σ' ένα πνεύμα τέλειας συνεννόησης τους άνθρώπους...

* *

Κυρίες, κύριοι...

Την ώρα τούτη που τελειώνω αυτή την

όμιλία μου ένα μήνυμα έχει ήδη φτάσει όπου μάς γεμίζει από τη γλυκύτερη κ' Ιερότερη συγκίνηση και που τó ακολουθεί άμέσως έπειτα ένα άλλο μήνυμα της πιο μεγάλης σημασίας...

"Από τη Συναγωγή της Ναζαρέτ, λένε που άκούστηκεν έφέτος τὰ Χριστούγεννα μιάν έκπομπή όπου συμπεριλάβαινε στους Ίουδαϊκούς της Ύμνους, Ύμνους για τη γένεση του Ίησου.

Και σύγχρονα έρχεται τó μήνυμα, ότι τó νέο Κράτος του Ίσραήλ, αρχίζει πια νά παίρνει την Ιστορικήν όντότητα, που δίχως άλλο προορίζεται νά έχει Ιδιαίτατα ήθική βαρύτητα στη ζύμωση του όλου που άνατέλλει κόσμου.

Στόν άπώτερον όρίζοντα του κόσμου αυτού, όρίζοντα που ύψώνεται σαν τείχος κολοσσιαίο, χτισμένο όλόκληρο από τὰ πιο μαύρα σύννεφα, βλέπω ένα χέρι, που άνεβαίνει, κατεβαίνει, και χαράζει με τó δείχτη του, στο φώς της άστραπής, τó Ιερόγραμμα ενός νέου Δανιήλ, που άνακαλεί όλόκληρη την ταραγμένην άνθρωπότητα, στην έσωτερική άναγνώριση της «Άρμονίας».

Μανέ! Θεκέλ! Φαρές!

*(*Άριθμός! Βάρος! Μέτρο!)*

ή με λόγια προσιτότερα σε όλους μας: Δικαιοσύνη! Οίκονομία! Έπιστήμη!

Είν' ένα σύνθημα που δίνεται σά μαγικό προμήνυμα στον κόσμο όλο σήμερα, άναβαφτισμένο ως δύναμη κι' ως νόημα, από τó πάθος και τον πόνο, όλόκληρης της Ίστορίας του Ίσραήλ. Κι' άν μέσα μου ρωτήσω, ποιό είναι τάχα τó χλωμό αυτό χέρι, που μάς ξαναφέρνει αυτό τó σύνθημα, άνανεωμένο ως δύναμη, κι' ως νόημα, άπ' τὰ βάθη των αιώνων, δέν διστάζω όλότελα, ν' άναγνώρισω, πώς αυτό τó χέρι, είν' άσφαλτα τó χέρι του René Μαρδοχαίου Guastalla!

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

